

БИЛТЕН ЗА ЗДРАВСТВЕНИ РАБОТНИЦИ БР.1

ПОЧИТУВАНИ ЗДРАВСТВЕНИ РАБОТНИЦИ

Пред вас го имате првото издание од Билтенот наменет за информирање на здравствени работници за состојбата поврзана со обезбедување на полесен и поквалитетен пристап до здравствени услуги за пациентите Роми. Со темите опфатени во овој Билтен сакаме да ве запознаеме како културолошките навики влијаат врз здравјето на Ромите, односно како преку унапредена културолошка сензибилизација да се подобри комуникацијата и соработката на релација доктор-пациент, која директно влијае на пристапот и квалитетот на добиените и понудените здравствени услуги.

Граѓанските организации ХЕРА – Асоцијација за здравствена едукација и истражување, КХАМ и Сонце со финансиска поддршка од Фондација Отворено општество – Македонија, решивме на креативен начин да му пристапиме на овој проблем и заеднички да работиме на промена на наративите кон пациентите Роми, и на Ромите кон докторите.

Само заедно можеме да ги промениме нештата! Тоа е мотото кое нè води во нашите настојувања заеднички да ги промениме комуникацијата, ставовите, однесувањето, квалитетот на услугите и конечно, да ја подобриме соработката и да ја зголемиме доверба. Заедно да создадеме нови приказни во здравството. Преку прикажување на приказни, настани, ставови и искуства, од двете страни, од страната на докторите и од страната на Ромите, да покажеме кои се добрите практики, но и да укажеме што е она што уште треба заеднички да го менуваме. Преку создавање на нови приказни од амбулантната, да создадеме и нови практики во здравството! Доколку сакате со нас да споделите ваше искуство, приказна или едноставно свој став, не се двоумете да ни пишете.

Новите приказни од амбулантата можете да ги следите на следниот линк:

<http://noviprikazni.hera.org.mk/>

Или на Фејсбук страната:

<https://www.facebook.com/noviprikazni/>

ИСКУСТВАТА НА Д-Р ВЛАДИМИР НАНЧЕВСКИ – ВРАБОТЕН ВО УРГЕНТЕН ЦЕНТАР ГОСТИВАР

Јас д-р Владимир Нанчевски сум вработен во Ургентниот центар во ЈЗУ „Ферид Мурад“ во Гостивар веќе 4 години и можам да кажам дека како и на секој лекар, па така и мене, задоволство ми е кога се грижам за здравјето на луѓето.

При мојата работа секојдневно се среќавам и со пациенти од ромска националност кои се јавуваат кај нас на преглед и кои бараат помош во Ургентниот центар во Гостивар. Искуството кое го имам со пациентите Роми е различно од почетокот на мојата работа и денес после неколку години работно искуство. На почетокот кога почнав да работам често ми се случуваше при извршување на преглед, да почувствувам дека постои некаква бариера меѓу мене и пациентите Роми, и тоа не јазична бариера бидејќи Ромите во Гостивар добро го зборуваат македонскиот јазик, туку некаква несигурност, резервираност, повлеченост и неможност да ја добијам нивната доверба и да дојдам до некои анамнестички податоци кои се од корист за понатамошно иследување и поставување на соодветна дијагноза. Понекогаш ми се случуваше после два до три дена во моја смена повторно да дојдат исти пациенти, и можев да видам дека не се придржувале на моите совети или не ги пиеле лековите онака како што јас им кажав. Едноставно, чувствував дека нешто недостасува во мојата комуникација со пациентите Роми.

Сфатив дека за да имам успех во лекувањето многу е важно да имам разбирање за нив и дека понекогаш треба подобро да им објаснувам како и во кој временски период да ја пијат препишаната терапија и дека треба да се јавуваат на контролни прегледи.

Од мое лично искуство би сакал да дадам препорака до сите пациенти, па и до пациентите Роми, дека за нас како лекари од голема важност е пациентите на време да се јавуваат на лекар доколку имаат некој здравствен проблем, и без разлика на сè да ни кажуваат за нивните здравствени проблеми и симптоми со кои се соочуваат. Бидејќи во нашата професија од голема важност е да имаме добра комуникација со пациентите, односно добро земената анамнеза ни овозможува да дојдеме до соодветната дијагноза и на тој начин да им помогнеме на пациентите.

Д-р Владимир Нанчевски

ИСКУСТВОТО НА САНЕЛА – ПАЦИЕНТКА ОД ГОСТИВАР

Параправникот Мухареми Најла од НВО „Сонце“ од Гостивар направи кратко интервју со Санела, која е од ромска етничка припадност, во врска со нејзиното задоволство од третманот кај матичниот лекар и другите здравствени институции, како и предизвиците со кои таа се соочува при остварувањето на здравствените права.

Мухареми Најла: Би сакала да ве прашам првично дали имате избрано матичен лекар и колку сте задоволна од него?

Санела: Да, јас имам мој матичен лекар и можам да кажам дека некогаш сум задоволна од него ама некогаш не сум. Некогаш се случува да има многу гужва и ме прегледува набрзина зашто нема многу време.

Мухареми Најла: Дали ви се случило некогаш да имате некаков проблем кога одите на лекар или недоразбирање со вашиот матичен лекар?

Санела: Па, еднаш ми се случи кога бев многу болна скоро 2 недели и му барав на матичниот да ми даде упат за специјалист, ама не ми даваше. Потоа дојде мојот маж и тој збореше со него дека сум многу болна и дека лековите што ми ги дава не ми помагаат, па откако маж ми настојуваше подолго време, тој ми даде упат. Кога отидов на специјалист ми откри дека сум имала запалење на плуќата, па морав да лежам после две недели во болница, и после тоа ми беше подобро.

Мухареми Најла: Кажете ми кога одите во болница дали таму се соочувате со некакви проблеми?

Санела: Па, некогаш имаме проблем кога треба нешто да се прегледаме во болница, сега има по ново „Мој термин“, па докторот ни кажува дека немаме одма термин и дека треба да чекаме. Еве на пример маж ми треба да прави сега компјутерско снимање на главата во болница, па ни закажаа после еден месец и сега треба да чекаме. Маж ми му рече на специјалистот да му даде упат за побрзо да се снима ама докторот ни кажа дека не може побрзо зашто нема термин за побрзо и сега мора да чекаме. А јас пак се плашам во меѓувреме да не му стане полошо на маж ми зашто во последно време има многу силни болки во главата.

Мухареми Најла: Покрај овие проблеми што ми го кажавте дали имате некој друг проблем кога одите на лекар или кога барате некоја друга здравствена услуга?

Санела: Јас во Гостивар живеам во населба Циглана, а мојот лекар има ординација кај болницата и некогаш кога сум болна јас или мојот маж или децата, малку ми е далеку и морам да одам со такси на лекар, а да бидам искрена некогаш и немам пари за такси, тоа ми е некогаш мене проблем што живеам далеку од болницата и морам да одам со такси.

Мухареми Најла: На крајот би ве прашала според вас што би им порачала лично ви на лекарите?

Санела: Јас би сакала да им порачам дека некогаш кога одиме на лекар треба малку поубаво да не прегледуваат, да ни објаснуваат подобро кога сме болни зашто некогаш не ги разбираме кога ни кажуваат нешто за нашата болест.

НЕМА ПОГОЛЕМА НАГРАДА КОГА ОД ОЧИТЕ НА ЛУЃЕТО ИЗЛЕГУВА БЛАГОДАРНОСТ

Веќе 45 години сум алка во здравствениот систем и белиот мантил го чувствувам како дел од мојата личност. Љубовта кон медицината, хуманоста и желбата да се помага ја носам со себе уште како дете, кога си играв докторка со моите врсници, дружење во кое никогаш не се делевме по ниту една основа. Заедно јадевме лепчиња со миризливиот ајвар и имавме заеднички соништа да пораснеме и да бидеме важни и корисни луѓе. Некогаш заедно јадевме во дворот кај тетка Џелјана, друг пат кај моите и така заедно растевме и созревавме. Од дете сум воспитана да ги сакам и почитувам сите луѓе поеднакво и истите да ги ценам по тоа колку се трудољубиви, а не по тоа што имаат зад себе или пак што се по националност.

Вработена сум во Центарот за Јавно здравје – Кочани, истурена канцеларија во Делчево. Мојата улога верувам е многу важна од причина што пред сè моја задача е да ги следам состојбите со заразните болести со цел да не се предизвикаат епидемии, да спроведувам превентивни програми од Министерството за здравство и да ја подигам јавната свест кај жителите во Делчево и Македонска каменица да се грижат за сопственото здравје преку навремени контроли, како и користење на тестови и заштита од болести.

Сепак морам да признаам дека кон одредени целни групи мора да се вложуваат дополнителни напори, пред сè заради нивната социо-економска состојба, а со тоа и нивните здрави животни стилови. Токму мојата работа и посветеноста да им се помогне на сите поеднакво ме донесе во секојдневен контакт со ромското население. Заедно со НВО КХАМ организираме едукативни работилници за важноста на имунизацијата и заштитата од заразни болести кај ромското население. Со гордост можам да кажам дека заедничкиот труд и одличната соработка со населението дава резултат и дека опфатот на имунизирани ромски деца во Делчево е највисок на ниво на цела Македонија. Податоците говорат дека опфатот на редовно имунизирани ромски деца во Брегалничкиот регион е 90%. Тоа покажува дека со правилен пристап, едукација која се темели на разбирање на културата и социо-економските услови, љубезен и доверлив однос, може да се постигнат неверојатни резултати. Сепак, сметам дека има уште доста нешта кои мора да се направат, како на пример, дека може да постигнеме уште повеќе пред сè во промовирање на скрининзите на рак на дебелото црево и скринингот на простата.

Многу ги сакам и теренските посети во ромските маала, одам кога имам време, на тој начин најмногу учам за животот. Со задоволство можам да кажам дека ние во Делчево сме пример за сè, солидарноста е она што нè прави силни и со здрав дух.

За крај, што да кажам на само 7 работни денови пред моето заминување во

пензија? Останувам активна и ќе бидам теренски работник, сè со цел да им помогнам на тие на кои помошта им е најпотребна. Сигурна сум дека мојот пример ќе го следат и моите помлади колеги доктори бидејќи нема поголема награда кога од очите на луѓето излегува благодарност. Уште еднаш, доколку сум ви потребна, доколку на некому му е потребна помош, лесно ќе ме најдете бидејќи секогаш сум достапна за вас.

Д-р Јелица Стојковска,
Епидемиолог

МОЖЕМЕ ЛИ ДА ЈА ПРЕПОЗНАЕМЕ И ДА СЕ БОРИМЕ ПРОТИВ ДИСКРИМИНАЦИЈАТА ВРЗ РОМИТЕ?

Како е да се биде граѓанин од втор ред во сопствената земја? За тоа ќе треба да ги прашаеме нашите сограѓани Роми. Ромите ја препознаваат дискриминацијата. Нееднаквото постапување е составен дел од нивното живеење. Добивањето здравствена заштита, преминувањето државна граница, пристапот до услуги од јавни и приватни лица итн. се предизвици речиси за секој граѓанин од ромска етничка припадност. Предрасудите кон Ромите се главната причина за различен третман во однос на третманот кој го добиваат граѓаните од било која друга етничка припадност во Р. Македонија. Стравот од повторно дискриминирање уште повеќе ги оддалечува Ромите од институциите кои одлучуваат за нивните права.

Како, колку и зошто најчесто се дискриминирани Ромите?

Според закон сите луѓе се еднакви во правата и во обврските – ова е основен принцип во нашиот правен систем. Еднаквоста убаво звучи, но ретко се применува особено кон Ромите. Најголем број од случаите на дискриминација регистрирани во сервисот правна помош на ХЕРА се однесуваат на нееднаков третман на Роми, а особено при остварување на правото на здравствена заштита. Најмногу застапени се случаите на дискриминација на Ромки при правото на пристап до гинеколошки услуги од матичен гинеколог. Според податоците од истражувањето кое го спроведе ХЕРА во 2015 година, 13% од испитаничките споделиле дека барем еднаш биле одбиени при избор на матичен гинеколог. Согласно податоците од Ромските здравствени медијатори, здравствените работници, особено гинеколозите одбиваат да работат со Ромки. Дополнително, податоците од истражувањето на УНИЦЕФ, исто така, покажуваат дека бирократското однесување и дискриминацијата се застапени во здравствените установи, а воедно и дека конфликтите кои може да произлезат за време на болничкиот третман не се секогаш соодветно решавани од страна на докторите, како и дека културните разлики може да доведат до избегнување на посета на здравствени установи и до конфликти за време на реализацијата на здравствената услуга.[1] Освен случаи на одбивање на

здравствена услуга, евидентирани се и случаи на реализирање на услугата со омаловажување на пациентот поради неговата етничка припадност или социјален статус. Доколку понижувачкиот пристап го повредува достоинството на пациентот, создава заканувачка, непријателска, понижувачка или застрашувачка средина и предизвикува вознемирување, тогаш со сигурност се работи за дискриминација.

Не се ретки ни случаите каде дискриминацијата на Роми се врши двојно: по основ на етничка припадност но и по основ на социјален статус, што впрочем претставува и потешок облик на дискриминација и доколку како таква биде препознаена од институциите, дискриминаторот потешко ќе се казни.

Како да пријавиме и да се бориме против дискриминацијата?

Постојат повеќе правни средства кои му стојат на располагање на граѓанинот кој се соочил или се уште се соочува со било кој облик на дискриминација.

Така, Комисијата за заштита од дискриминација е надлежна за постапување по случаи на дискриминација извршена од приватни и од јавни лица, а доколку се работи за дискриминација извршена од органите на државната власт, органите на единиците на локалната самоуправа и јавните установи и служби, надлежен да постапува е и Народниот правобранител.

Секој граѓанин кое смета дека е жртва на дискриминација, може да започне и судска постапка во која би побарал и надомест на штета од дискриминаторот кој е должен да докажува дека во конкретниот случај немало дискриминација. Бесплатната правна помош која ја нудат граѓанските организации кои работат со оваа проблематика, секогаш им стои на располагање на граѓаните кои се соочиле или се соочуваат со дискриминација со цел да се искористи најсоодветниот и најефикасното средство за правна заштита во секој конкретен случај.

[1] UNICEF, *Assessment of Barriers to Health Insurance Access for Roma Families in the Republic of Macedonia, 2016*

ПРОБЛЕМИТЕ СО КОИ СЕ СООЧУВААТ РОМИТЕ ЗА КОИ МОРА ДА ЗБОРУВАМЕ

Сиромаштијата е реалност за најголем дел од граѓаните на Шуто Оризари – ова се потврдува со видот на правни услуги кои клиентите ги побарале од сервисот „правна помош“ на ХЕРА, во состав на Младинскиот центар „Сакам да знам“, лоциран во самата општина. Правата од социјална заштита, а особено паричните надоместоци (социјална парична помош и постојана парична помош) се најчеста причина граѓанинот од Шуто Оризари да се обрати за правен совет или преземање на конкретни дејствија во постапка за остварување или за задржување на овие права. За да се оствари здравствена заштита како примарна потреба на секој човек, основен предуслов е материјалното зајакнување.

Ромите сè уште се далечни од институциите. Поради страв од можна дискриминација, ретко сами се обраќаат до истите, а многу почесто, помошта ја бараат од невладините организации кои бесплатно им ја нудат. Понекогаш лица од невладините организации ги придружуваат во државните институции и имаат улога на медијатори со разни даватели на услуги, разрешувајќи ги конфликтите, кои поради културните разлики често се јавуваат, а институциите не се трудат да ги надминат.

Впрочем, социјалниот ризик на Ромите од Шуто Оризари е резултат на повеќе фактори, а тие се толку испреплетени, па и нивното надминување мора да биде сеопфатно. Така, имајќи предвид дека малолетничките бракови се во голем број, се појавуваат нерешените прашања за старателството врз децата, што пак од друга страна често доведува до неможност да се оствари здравствено осигурување, а тоа дополнително го зголемува социјалниот ризик во семејството.

Доближувањето на Ромите до институциите и јакнењето на свесноста за нивните права, ќе биде возможно доколку се искоренат предрасудите, а со тоа и сè уште присутната дискриминација кон нив. Овде особено ја издвојуваме дискриминацијата на Ромките при остварувањето на нивните репродуктивни права. Освен отсуството на матичен гинеколог во Шуто Оризари, тие често се соочуваат со дискриминација од страна на гинеколозите од околните општини. Самата локациска оддалеченост на најблискиот гинеколог и стравот од можна дискриминација кај истиот поради претходни непријатни искуства, ги одвраќа Ромките од остварувањето на здравствена заштита. Во Шуто Оризари голем дел од бремените Ромки остануваат непосетени од патронажна служба, а не ретко деца се раѓаат и во домашни услови, без никаква лекарска грижа. Тоа пак, освен здравствени ризици, носи и проблеми со уписот на децата во матичната книга на родените, што е основен предуслов за остварување на нивните права подоцна.

Исто така, општ проблем кој дополнително го загрозува репродуктивното здравје на Ромките е незаконската наплата на гинеколошки услуги од страна на приватни здравствени установи. Иако ова е проблем за населението генерално, сепак, најсилно го чувствуваат материјално најзагрозените граѓанки на Шуто Оризари. Индивидуалните претставки до надлежните институции се поднесуваат во голем број, но сепак, проблемот и понатаму останува. Кога сите овие околности ќе се спојат, илузорно е да се зборува за репродуктивно здравје и права.

Пропустите на институциите ги решаваат невладините организации кои низ различни едукации и стручна помош им помагаат и ги јакнат граѓаните во повеќе аспекти од нивниот живот. Но, пристапот до институциите треба да биде еднаков за сите граѓани – не само декларативно, туку и фактички, а за да се постигне тоа, потребна е поголема и сеопфатна институционална заложба.

СТУДЕНТИ РОМИ ОД МЕДИЦИНСКИОТ ФАКУЛТЕТ ДАВААТ ПРИДОНЕС ВО УНАПРЕДУВАЊЕТО НА ЗДРАВЈЕТО НА СВОЈАТА ЗАЕДНИЦА

Невладината организација ИРИЗ од Скопје, во рамките на РХСП програмата, а во соработка со граѓанските организации СОНЦЕ од Тетово и КХАМ од Делчево отвори здравствени советуваљишта во Скопје, Гостивар и Делчево.

Во канцелариите на овие три граѓански организации услугата „Здравствено советуваљиште“ се нуди од страна на студенти Роми од Медицинскиот факултет. Здравственото советуваљиште има за цел превенција на болести и унапредување на здравјето на Ромите преку нудење на бесплатни здравствени совети во делот на здрав начин на живот, совети за исхрана, мерење на крвен притисок и шеќер во крвта, како и давање на здравствени консултации.

Исто така, овие три организации веќе го спроведуваат проектот „Право на здравје и нудење на паравправна помош на ромската популација“, во рамките на кој се нудат услуги во доменот на правата на пациентите.

Фотографии од Здравственото советуваљиште во Гостивар

